

як для суспільства, держави, так і для компанії, що їх упроваджує (в частині покращання іміджу компанії, зменшення плинності кадрів, більш лояльного ставлення споживачів та ін.). Проте відсутність державної підтримки щодо розвитку соціальної відповідальності бізнесу, недостатнє висвітлення зазначеної теми на всіх рівнях та нерозуміння її суті більшою частиною стейкхолдерів (соціально

зацікавлених осіб) гальмують процес розвитку соціальної відповідальності в Україні, а відтак, і процес сталого економічного розвитку країни загалом. Напрямок подальших досліджень автор вбачає у вдосконаленні нормативно-правової бази та практичних рекомендацій щодо впровадження та розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні.

Список використаних джерел

1. Катихін Є. О. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу та її основні принципи / Є. О. Катихін // Статистика України. – 2011. – № 3. – С. 83–86.
2. Принципи та впровадження соціальної відповідальності. Сталый розвиток та корпоративна соціальна відповідальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://moodle.udc.edu.ua/moodle/mod/resource/view.php?r=2570>
3. Офіційний сайт компанії ДТЕК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dtek.com/uk/corporate-social-responsibility/social-partnership>
4. Офіційний сайт компанії “Оболонь” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://obolon.ua/ukr/corporate-responsibility/social-reporting/>
5. Офіційний сайт компанії “Київстар” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kyivstar.ua/press_center/responsibility/clients/

УДК 352:351.711:061.1

С. Г. Снісаренко,
здобувач,

ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

Особливості сприйняття європейських концепцій господарювання в умовах вітчизняних реалій

Проаналізовано різні теорії самоврядування у країнах Європейського Союзу, окреслено взаємозв'язок функцій локальної демократії та її матеріально-фінансової автономії. Показано, що остання є спільною істотною ознакою місцевого самоврядування різних держав та базується на діяльності комунальних підприємств. Зазначено, що в Україні у більшості випадків створення таких підприємств є штучним, тому необхідно вивчати досвід країн – учасниць ЄС та впроваджувати його у вітчизняну практику.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, муніципальна власність, муніципальне підприємство, концепція позаполітичного місцевого управління, теорія соціального обслуговування, дуалізм місцевого управління.*

Криза радянської політичної системи напередодні краху СРСР вимагала від державного керівництва зняття соціальної напруги, що об'єктивно прискорило розвиток низових ланок місцевого управління. Розширення їх повноважень, зміцнення матеріальної бази, демократизація функціонування, залучення до місцевого самоврядування значної кількості громадян мали запобігти розпаду тоталітарної системи. Проте її демонтаж і формування громадянського суспільства на основі соціально орієнтованої ринкової економіки стали незворотними. Перехід до засад самоврядування в Україні розпочався на базі історичного досвіду до радянських часів та актуального досвіду розвинених держав, що стали засновниками Європейського Союзу (далі – ЄС).

Мета дослідження – окреслити провідні європейські концепції муніципального господарювання та особливості їх сприйняття Україною в сучасних умовах.

Вагомий внесок у дослідження за цією проблематикою зробили і англійські (Д. Гол, Дж. Стюарт, Дж. Чандлер), французькі (Д. Віталь, Ж.-Т. Оді,

Р. Шалю), німецькі (Р. Граверт, Д. Хапке) та російські (Ю. Артемов, В. Ачкасов, М. Пелін) вчені. Значний доробок щодо розуміння європейських концепцій господарювання в умовах України належить українським фахівцям – Б. Адамовій, О. Батановій, П. Біленчук, В. Калашникову, В. Кравченко, М. Підмогильному, М. Орзих, О. Синцовій.

Сучасна правова доктрина місцевого самоврядування декларує, що воно поєднує елементи державного та громадського начал. Поступово відбувається перегляд традиційних цінностей місцевої автономії та муніципальних свобод, хоча існують прихильники громадської школи самоврядування. У теорії комунальної політики увага вчених спрямована на аналіз таких явищ, як раціональність, ефективність та економія [1, с. 10]. Місцеве самоврядування розглядається як засіб для вирішення локальних проблем, реалізації інтересів територіальних громад і здійснення на місцях загальнодержавного політичного курсу. Що ж до розробки питання про місцеву демократію, то західних прагматиків воно не цікавить.

Аналіз різних теорій самоврядування доводить, що концептуальна нечіткість теоретичної та понятійної бази цього суспільного явища спричиняє труднощі у формуванні правової основи самоврядного вирішення місцевих питань у всіх посткомуністичних країнах. У теперішній час такі погляди актуалізуються в Україні у зв'язку з дискусією щодо концепції державної регіональної політики та реалізації адміністративної реформи на регіональному та муніципальному рівнях [2, с. 47]. Тим важливіше звернутися до теоретичних основ самоврядування, оскільки з розвитком процесів демократизації утверджуються погляди на ширше його розуміння. За наявності особливостей, притаманних самоврядуванню різних держав, можна окреслити спільні істотні ознаки, що відрізняють місцеве самоврядування від державної влади. Насамперед, це відмінності в характері влади: державна влада – суверенна, здатна сама себе реформувати; місцеве самоврядування – влада підзаконна, що діє в порядку і в межах, окреслених законом, який прийнятий державною владою. Таким чином, місцевому самоврядуванню властиві ознаки як владних (державних), так і громадських інститутів [3, с. 51].

У сучасній західній науковій думці існує концепція, відповідно до якої місцеві органи влади, що безпосередньо формуються населенням, є легітимними не тільки через цю обставину, а й оскільки вони володіють власними матеріальними (муніципальна власність) і фінансовими (податки на користь територіальної громади, збори, інші грошові надходження) ресурсами [4, с. 18]. Інакше кажучи, йдеться про матеріальну та фінансову автономію органів місцевого самоврядування. Остання є особливою формою автономії. Її сутність полягає в тому, що будь-яке територіальне утворення в будь-якій країні ЄС має право на самостійне вирішення проблем у фінансовій сфері. Фінанси муніципальних органів – це система формування, розподілу та використання місцевою владою фінансових ресурсів для забезпечення покладених на неї функцій і завдань. Принцип автономності у розвинених країнах реалізується в тому, що таку систему кожний місцевий орган влади створює на власний розсуд.

Таким чином, у сучасному світі фінансова незалежність є формою реалізації принципів самоврядування. У країнах ЄС загальнопоширено, що автономія муніципальних органів у сфері забезпечення власних потреб матеріальними ресурсами є необхідним явищем, яке притаманне організації влади в демократичній державі, побудованій на принципах розподілу владних функцій між законодавчою, виконавчою та судовою владою [4, с. 239]. Реальні результати впровадження матеріальної автономії місцевих органів влади можуть бути досягнуті лише за умови, що вони утворять такі системи місцевого господарювання, розвиток яких уможливить прийняття власних рішень, забезпе-

чених відповідними ресурсами. Тобто локальна демократія існує лише там, де основою матеріальної автономії місцевих органів влади є наявність у них прав приймати рішення щодо операцій з власними матеріальними ресурсами, що зміцнюються завдяки розвитку підприємств муніципальної форми власності. Саме це закріплено в конституційному і муніципальному праві демократичних країн світу. Про реальну матеріальну автономію свідчать права на: самостійну розробку, затвердження та виконання місцевого бюджету; ініціативу з розвитку системи муніципальних підприємств; утворення цільових фондів, що є фінансовою основою для розвитку муніципального підприємства; залучення кредитних ресурсів, необхідних для зміцнення фінансової основи муніципальних підприємств; установлення цін і тарифів на продукцію та послуги комунальних підприємств; упровадження штрафів та інших фінансових санкцій щодо діяльності тих муніципальних підприємств, які не виконують власні цивільно-правові зобов'язання; участь у капіталі й доходах господарських підприємств; користування, володіння і розпорядження комунальною власністю; розпорядження прибутками комунальних підприємств та інших підприємств, що перебувають у власності місцевих органів влади, а також деякі інші права [5].

У процесі розвитку системи муніципальних підприємств розвинених країн ЄС, на який має орієнтуватися наша держава, слід урахувати взаємозв'язок функцій місцевої влади та рівня її матеріально-фінансової автономії, відповідно до якого обсяг компетенції місцевої влади у галузі створення та розвитку муніципального підприємства має відповідати функціям і завданням, що покладаються на місцеві органи влади.

Для розвинених країн притаманний тип демократії, спрямований на захист інтересів підприємницької еліти, що відображено у діяльності будь-якого парламенту. Ця концепція діаметрально протилежна засадам радянської представницької системи, на всіх рівнях управлінських процедур якої діяльність посадових осіб мала політичний характер. Навпаки, у країнах з ринковою економічною системою поширена концепція позаполітичного місцевого управління. Відповідно до неї, муніципалітети повинні перебувати осторонь від політики та виступати як службовий апарат, який зобов'язаний тільки надавати суспільству певні послуги [6, с. 294–295]. Концепція “муніципалітети – поза політикою” є ідеологічним обґрунтуванням заборони у зарубіжних державах страйків муніципальних службовців, у першу чергу тих, які відповідають за роботу муніципальних підприємств. Діяльність муніципалітетів підпорядкована правилам, за якими функціонують приватні корпорації. Це відображено у конституціях більшості демократичних і правових держав, де, відповідно до ліберальних концепцій побудови державності,

закріплені спеціальні засоби захисту приватної власності та надані певні гарантії невтручання держави до підприємницької діяльності, передусім – великого капіталу. На жаль, цього немає в Конституції України.

Зміни в соціально-економічній сфері розвинених країн призвели до появи муніципальних теорій, пов'язаних з теорією держави соціального добробуту [7, с. 36]. Найбільш помітною є теорія соціального обслуговування, за якою муніципалітети проголошені інструментом, що забезпечує інтереси всіх класів [8, с. 4–5]. Ця теорія тлумачить функції муніципалітетів як прояв надкласової природи держави загального добробуту та наголошує, що основне завдання муніципалітетів – організація обслуговування населення [9, с. 51]. Розвиток держави загального добробуту подвійно вплинув на самоврядування. З одного боку, зросла роль місцевих органів у наданні послуг населенню, що підвищувало ефективність місцевого управління, з іншого – посилилася централізація податкової системи та контроль центру за діяльністю з місцевого управління. Безупинність функціонування органів демократичної держави, модель якої закріплено в Конституції України, вимагає реформи локальної демократії, наслідком якої має бути всебічний розвиток муніципального підприємництва, спроможного задовольнити матеріальні потреби громадян України на місцевому рівні.

Наразі в Україні відбувається активізація ролі держави у сфері місцевих фінансів, що призводить до поширення традиційного балансу між державним контролем та місцевою автономією в галузі економіки, оскільки місцеві органи поставлено в залежність від центральної влади [10, с. 67].

Власне саме тому більшість комунальних підприємств поки є штучними утвореннями, не спроможними вирішити проблеми забезпечення місцевого населення послугами у відповідній одиниці адміністративно-територіального устрою.

На наш погляд, усі комунальні підприємства повинні виконувати двоєдину функцію:

1. Надавати соціально значущі послуги населенню відповідної територіальної громади.
2. Наповнювати доходи бюджету цієї територіальної громади, оскільки податок на прибуток комунальних підприємств стовідсотково зараховується до відповідних місцевих бюджетів [11].

Культурна і господарська різноманітність країн ЄС зумовлює необхідність високого рівня ідеологізації системи управління, що створює систему надцінностей, заради якої можна нехтувати матеріальними та іншими потребами населення, об'єднаного лише у територіальні громади. Проте надідеологізація веде до зниження якості управлінських рішень, завдяки чому спроба засновників ЄС підтягти його нових членів до рівня лідерів не виправдовує себе навіть після набрання чинності Лісабонської угоди. Ідея ЄС як однорідної, рівно-

розвинутої та рівнодемократичної Європи зазнає поразки. І в цих умовах надії на входження України до цієї спільноти примарні. Тому європейський досвід розвитку комунального підприємництва для України є скоріше теоретичним, ніж практичним орієнтиром.

З теоретичної й практичної позицій важливим нововведенням, закріпленням у цивільному законодавстві європейських країн на підставі концепцій, запропонованих фахівцями з проблем комунального підприємництва, є розмежування понять “підприємство” і “господарський суб'єкт” (фірма). Підприємство в усіх європейських розвинених державах розглядається як складний майновий комплекс – об'єкт управління, що охоплює нерухомість, рухоме майно, борги, зобов'язання й права (право на найменування, використання нерухомості та природних ресурсів, які у сукупності утворюють підгалуз “промислові права”, виключні права на інтелектуальну власність). Фірма як господарюючий суб'єкт протягом минулого століття під впливом концепцій комунального підприємництва набула визнання як юридична особа, що має у власності або титульному володінні відособлене майно, здатна відповідати за своїми обов'язками всім або частиною цього майна, здобувати та здійснювати від власного імені майнові й особисті права відповідальності, пред'являти позови та цивільно-правові договори.

Розвиток теорії фірми у світовій економічній літературі розпочався в 60-х роках минулого століття завдяки працям європейських інституціоналістів. Однак слід пам'ятати, що ще К. Маркс і В. Ленін розрізняли підприємство як виробничу одиницю – систему засобів виробництва та працівників, які приводять їх у рух (для цих цілей використовувалися терміни “завод”, “фабрика”, “заклад”), і підприємство як економічний осередок суспільства (тут мова йде про господарське товариство або господарське суспільство, корпорації тощо). Щодо втілення у життя марксистських концепцій, то у 1921–1928 рр. в радянській Україні підприємствами виступали трести й синдикати. Нині ж у ЄС, до вступу в який прагне наша держава, роль публічних корпорацій, створених за участю держави та громадських організацій під контролем місцевих органів влади, постійно зростає. На жаль, можна стверджувати: спадщина минулого, тобто традиції політичного, економічного і суспільного порядку, що панували в Україні за радянських часів, не були критично проаналізовані політиками сучасної України. Більше того, ці традиції негативно позначилися на незалежному розвитку України, оскільки багато політичних і економічних структур командно-адміністративного типу організації існують і нині завдяки тому, що у розпалі битви за приватизацію державного майна наші можновладці не звертали увагу на необхідність остаточної ліквідації радянської спадщини. У

складні часи початку 90-х років минулого століття внутрішня ситуація в нашій державі мала надто багато протиріч, що в жодному разі не можуть бути притаманними державі – члену Європейського Союзу або реальному кандидату до вступу. Концептуальна невизначеність щодо шляху та моделі розвитку України на початку 1990-х років також призвела до втрати часу, який доцільніше було б використати на глибинні реформи, активні економічні, політичні та суспільні перетворення.

Муніципальна політика сучасних провідних держав висвітлена в теоріях місцевого управління, що одержали поширення в державознавстві. Особливо помітно на практиці управління впливають такі теорії, серед базових положень яких – обов'язкове всебічне підпорядкування муніципалітетів державній адміністрації, що руйнує фундаментальні підвалини місцевого самоврядування. Представники цього напрямку затверджують концепцію дуалізму місцевого управління. Втручання центральної адміністрації у місцеве управління вони пояснюють тим, що ряд місцевих справ (наприклад, освіта, дорожнє будівництво, постачання води й електрики) набули загальнодержавного значення [12, с. 72].

Аналіз основних підходів авторів теорії дуалізму муніципального управління уможливило висновок про те, що вона відповідає політичним інтересам керівників країн Заходу [13]. Така теорія необхідна їм для обґрунтування причин протизаконного втручання бюрократичного апарату центрального державного управління в муніципальні справи. Причина цього полягає в необхідності забезпечення однакових і досить високих стандартів в управлінні галузями суспільного життя, що набули загальнодержавного значення, це можуть здійснити лише державні службовці центральних органів влади. Тому в сучасному світі більшість істотних управлінських рішень приймається центром. Щодо місцевих представницьких органів, то на них покладено лише обов'язок беззастережно виконувати розпорядження представників органів центрального державного управління. Однак такий підхід до вирішення місцевих проблем у сучасних західних демократіях може призвести лише до того, що місцеві представницькі органи перетворюються на придаток загальнодержавної адміністрації.

Розглянуті способи вирішення проблем місцевих співтовариств громадян європейських країн не

прийнятні для розвитку матеріальної основи локальної демократії. Для цього потрібна інша концепція. У зарубіжній науці державного управління поширюється концепція розвитку такого муніципального управління, яке властиве лише “державі загального добробуту”. Слід зазначити, що саме вона особливо потрібна нашій країні. Справа в тому, що за роки незалежності соціально-економічний “організм” української держави прийшов до занепаду. Надії на швидку побудову нової інфраструктури і сучасної промисловості не виправдалися. У сучасному світі можуть успішно розвиватися лише ті країни, що є конкурентоспроможними, продукція яких потрібна на міжнародних ринках. Навіть у найбільш розвиненій європейській економіці – у ФРН – з цим є великі проблеми. Після об'єднання соціалістичної Німеччини протягом двадцяти років у країні дотирувалася економіка нових земель на загальну суму більше трильйона доларів, але й там не вирішено на належному рівні проблему побудови локальної демократії та її основи – муніципального підприємництва.

Однак державна влада більшості країн ЄС, суспільний лад яких ґрунтується на приватній власності, підтримує ті муніципальні служби, які задовольняють інтереси великих власників у частині розвитку підприємництва. Посилюється протиріччя між потребами громадян у житлі, матеріальному та соціальному забезпеченні й прагненням влади лімітувати сферу муніципальної активності переважно тими правилами поведінки, що вигідні приватному підприємству. Шляхом розширення приватного підприємництва згортаються муніципальні соціальні програми – житлові, охорони здоров'я й ін. Тому поступово і неухильно скорочується матеріальна база соціальних функцій органів місцевого управління.

Отже, діяльність органів місцевого самоврядування на тлі процесу розвитку демократії та руху до громадянського суспільства має бути спрямована на розширення обсягу суспільних послуг. Проте успіх у цьому може бути досягнутий лише за умови використання провідного зарубіжного досвіду, який наразі активно вивчається науковцями та практиками. Широке використання кращих здобутків щодо розвитку локальної демократії країн ЄС та її основи – муніципального підприємництва стануть для України надійною опорою під час побудови демократичної і правової держави.

Список використаних джерел

1. Авакьян С. А. Проблемы централизма, демократии, децентрализации в современном государстве: конституционно-правовые вопросы / С. А. Авакьян // Централизм, демократизм, децентрализация в современном государстве: конституционно-правовые вопросы : матер. междунар. науч. конф., 7–9 апр. 2005 г., Москва / под ред. С. А. Авакьяна. – М. : ТК ВЕЛБИ, 2006. – С. 4–13.
2. Баранчиков В. А. Муниципальное право Российской Федерации / Баранчиков В. А. – М. : Экзамен, 2005. – 448 с.
3. Белораменский В. В. Особенности современной концепции местного самоуправления / В. В. Белораменский // Правоведение. – 1993. – № 5. – С. 36–44.

4. Енгибарян Р. В. Конституционное развитие в современном мире. Основные тенденции / Енгибарян Р. В. – М. : Норма, 2007. – 495 с.
5. Журавський В. С. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : [підруч. для студ. ВНЗ] / Журавський В. С., Серьогин В. О., Ярмиш О. Н. – К. : Вид. дім “Ін юре”, 2004. – 672 с.
6. Леонтович В. Б. История либерализма в России / Леонтович В. Б. – М. : Дело, 1995. – 240 с.
7. Конституционное право зарубежных стран : [учеб. для вузов] / под общ. ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина. – М. : Норма, 2003. – 832 с.
8. Муниципальные системы зарубежных стран [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [//www.dvgups.ru/METDOC/CGU/PRAVO/M_PRAVO](http://www.dvgups.ru/METDOC/CGU/PRAVO/M_PRAVO)
9. Овчинников И. Местное самоуправление в системе народовластия / Овчинников И. – М. : Институт государства и права РАН, 1999. – 329 с.
10. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування / Ю. Панейко. – Львів : Літопис, 2002. – 196 с.
11. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2456-17>
12. Кравченко В. І. Фінанси місцевих органів влади в Україні: основи теорії і практики / Кравченко В. І. – К. : НДФІ, 1997. – 276 с.
13. Райт Г. Державне управління / Райт Г. – К. : Основи, 1994. – 96 с.

**Підсумки Всеукраїнського конкурсу
студентських наукових робіт у галузі статистики**

У березні поточного року відбувся Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з природничих, технічних та гуманітарних наук у галузі “Кількісні методи в економіці (статистика, економіко-математичне моделювання)”. Почесна місія проведення заключного II туру конкурсу цього року була покладена на економічний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Галузева конкурсна комісія секції “статистика”, до складу якої входили знані вчені та провідні викладачі п’ятох вищих навчальних закладів, розглянула 28 студентських наукових робіт, що надійшли з 18-ти закладів. Право взяти участь у заключному етапі конкурсу, а саме, у підсумковій науково-практичній конференції, вибороли 7 студентів з шістьох ВНЗ України.

На відкритті конференції виступили з привітальними словами і доповідями декан економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії наук України, заслужений діяч науки і техніки України, д.е.н., професор, Голова галузевої конкурсної комісії В. Базилевич, д.е.н., професор, академік НАН України, директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України Е. Лібанова, а також д.е.н., професор, заступник завідувача відділом моделювання та прогнозування економічного розвитку ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, член галузевої конкурсної комісії М. Скрипниченко.

Студенти різних спеціальностей та різних курсів навчання зробили цікаві й змістовні наукові доповіді. Представлені дослідження торкалися найрізноманітніших і вельми актуальних аспектів статистики. На підставі аналізу конкурсних робіт, виступу учасників науково-практичної конференції та відповідей на запитання галузева конкурсна комісія вирішила визнати претендентами на переможців конкурсу та нагородити дипломом I ступеня наукову роботу студентки К. Теслі з Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. Дипломи II ступеня присуджено двом роботам: І. Романюк із Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Е. Дмитрук із Луцького національного технічного університету. Дипломи III ступеня – роботам Н. Комарі з Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, В. Овсяник із Національного університету Державної податкової служби, Є. Дикань із Харківського національного економічного університету та Н. Петришин із Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У рамках конференції кафедрою статистики та демографії економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 27 березня було проведено круглий стіл на тему “Підготовка професійних статистиків у вищих навчальних закладах України в сучасних умовах”. У засіданні взяли участь завідувачі кафедр статистики, професори, провідні науковці та практики. За результатами роботи круглого столу ухвалено рішення про необхідність створення Всеукраїнської асоціації статистиків, а також сформульовано основні положення “Концепції підготовки професійних статистиків у вищих навчальних закладах України в сучасних умовах”.

Н. В. Ковтун,
доктор економічних наук, професор,
заступник голови галузевої комісії,
завідувач кафедри статистики та демографії,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка